

TƏRANƏ BEHBUDOVA

Azərbaycan MEA A.A.Bakıxanov adına

Tarix İnstitutunun "Azərbaycanın yeni tarixi" şöbəsinin dissertantı

E-mail: TarixVeOnunProblemleri@gmail.com

1877-Cİ İLDƏ DƏRBƏND BÖLGƏSİNDƏ ÇIXIŞLAR VƏ ÜSYAN DALĞASI

*Açar sözlər: üsyan, müharibə, müsəlman, əhali, mübarizə**Ключевые слова: восстание, война, мусульмани, население, борьба**Key words: rebellion, war, moslems, population, struggled*

1877-1878-ci illər Rusiya-Osmanlı müharibəsinin başlanması ilə ruslar Osmanlı dövlətinin həm Avropadan və həm də Qafqazdakı sərhədlərindən hücumla keçməsi bu bölgələrdə siyasi vəziyyət kəskinliyi ilə ortaya çıxmış oldu. Bu müharibə həmin dövrdə işıq üzü görmüş bir sıra rus müəlliflərin əsərlərində müsəlman-xristian qarşıdurması kimi qələmə verilməyə başlanmışdı. Həmişə türklərin uğurlarına sevinən Qafqaz müsəlmanları, o cümlədən azərbaycanlılar bu müharibəyə türklərlə həmrəy olduğunu bildirərək rüslərə qarşı silahlı mübarizəyə qalxdılar. Üsyan tez bir zamanda Çeçenistan və Dağıstan hüdudlarından çıxaraq Cənubi Qafqaza da yayıldı [1, 55; 2, 16; 3, 314-318].

Hümbət və Dido icmalarında üsyanlar baş qaldırmasına baxmayaraq, bütövlükdə Dağıstanda sakitlik hökm sürürdü. Bunun səbəbi rus-türk müharibəsində rüslərin qələbələri ilə bağlı olmuşdur. Başlanacaq üsyanın taleyi isə müharibənin gedişindən bilavasitə asılı idi. İyun ayında rüslərin cəbhədəki məğlubiyətləri, rus Qafqaz ordusu tərəfindən Qarsın müdafiəsinin götürülməsi və geri çəkilmələri ilə müşayiət olunan şayələr Qafqaz müsəlmanlarından tezliklə azadlıqları uğrunda silahlı mübarizəyə qalxmasını tələb edirdi. Belə şayələr fanatizm nümayəndələrinə əhalini dini-siyasi mübarizəyə qaldırmasına əsas verirdi [4, 1].

Sentyabrda Mərkəzi Dağıstanda Levaşi kəndi yaxınlığında üsyançılarla hökumət qoşunu arasında döyüşlərin getdiyi zaman Cənubi Dağıstan əhalisi üsyana qalxdı. Üsyana Xanməhəmmədqala, Başlı, Qayakənd, Berikəy, Macalis, Cemikənd, Yangikənd, Muleb, Padar, Qasımkənd, Qurax, Axtı kimi iri kəndlərlə yanaşı digər kəndlərin əhalisi də qoşulmuşdular. Dairə rəisləri hiddətlənmiş üsyançılardan qorunmaq üçün Dərbənd və Quba şəhərlərinə qaçmışdılar [1, 155].

Dərbənd şəhəri rüslər üçün hərbi strateji məntəqə hesab olunurdu. Şəhərin üsyançıların əlinə keçməsi üsyan dalğasının Cənubi Qafqazın bütün ərazilərin bürüməsi demək idi. Üsyançılar arasında əlaqənin məhz Dərbənd ətrafından keçməklə qurulmasını yaxşı anlayın hökumət bu ərazilərdə üsyanın qalxması ilə barışa bilmirdi. Burada vəziyyətin kəskin dəyişməsi və üsyanın qarşısının alınması üçün vəsaitin çatışmazlığı ilə bağlı general-adyutant knyaz Loris-Melikova Krasnovodskidən və Bakıdan hərbi qüvvələrin göndərilməsi xahişi tezliklə yerinə yetirilmiş oldu. Qafqaz qoşunlarının baş komandanı Loris-Melikov bu xahişini nəzərə alaraq, Temurxan-şurada təşkil edilmiş yeddi piyada bölüyü, iki səhra topu və üç yüz nəfərlik atlı dəstəsi polkovnik Ter-Asaturovun başçılığı ilə Daşlakardan Dərbəndə yeridilməsi əmr etmişdi. Həmin hərbi qüvvələr üçün Petrovskidən Dərbəndə dənizdən 400 çətvər suxari, 150 min patron və bir komplekt top mərmiləri göndərilmişdi [5, 478].

Hələ üsyanın başlananda general Komarov Dərbəndin mühasirəsini təşkil etmək məqsədilə bir sıra tədbirlər görməli olmuşdu. Şəhərdə az sayda qoşun hissəsinin saxlanması

ona bir sıra çətinliklər yaradırdı. Lakin general Komarov şəhərin qala divarlarına böyük ümid bəsləyirdi. Macalis komandası Narın-qalaya daxil olanda şəhərin müdafiəsinin bir qədər möhkəmlənməsini nəzərə alan general şəhərin yuxarı hissəsinin müdafiəsini şəhərdəki ruslara və şəhər milisinə tapşırırmışdı. Onlar tez bir zamanda şəhərin qala divarlarını təmir etmiş və şəhərin ayrı-ayrı yerlərində barrikadalar qurmuşdular [5, 479].

Üsyan sentyabrın 12-də bütün Kürə dairəsinə yayılmağa başlamışdı. Dairənin hökumət idarələri üsyançılar tərəfindən dağıdılmışdı. Kürə dairəsində üsyançılara poruçik Məhəmməd-əli bəy, Tabasaranda Umalat bəy və Aslan bəy, Qayakənddə Ağay bəy, Yaraqda isə Əfəndi İsmayıl dayanırdı [3, 316]. Dərbənd ətrafı kəndlərdən üsyana qoşulmuş kəndlilərinin Dərbənd şəhərinə doğru irəliləməsi haqqında məlumatlar daxil olmağa başladı. Artıq sentyabrın 13-də Dərbənd ilə Quba arasında teleqraf xətti kəsilmişdi [6, 189]. Şəhər çaşqınlıq içərisində idi. "Şəhər tacirləri mallarını gizlədir və gəmilərə daşıyırdılar. Varlılar Bakıya üz tumuşdular. Zabitlər və şəhər məmurları ailələrini paroxodla Həştərxana yola salmışdılar. Kişilərə şəhərdən getməyi qadağan olunmuşdu. Lakin paroxodlara çoxlu yəhudi və ermənilər doluşmuşdular. Adi günlərdə paroxodun gediş haqqı 10 qəpik olduğu halda indi hərəsindən 5-6 rubl alınırdı" [7, 34].

Sentyabrın 12-də polkovnik Ter-Asaturov knyaz Loris-Melikovdan Dərbəndə irəliləməsi xəbəri alandan sonra o, ertəsi gün səhər tezdən Levaşidən axşama kimi Daşlakara qədər 45 verst yol qət etmişdi. Timurxan-şuradan göndərilmiş Dağıstan qeyri-nizami alayın tərkibi yeddi rota, iki top və üç yüz nəfərlik hərbi dəstə üsyan etmiş kəndlərin kəndlilərini cəzalandırmaq üçün fəaliyyətinə başlamalı idi. Lakin göndərilən dəstənin azlığını nəzərə alan Loris-Melikov əlavə olaraq Abşeron alayının iki rotasını, mərmilərlə birlikdə iki top və 10 günlük ərzaq təminatı ilə yola salmışdı. Daşlakarın müdafiəsi üçün bir rota saxlanılmışdı [5, 480].

Sentyabrın 16-da Daşlakardan Qayakənd istiqamətində yola düşən polkovnik Asaturov bir gündən sonra Qayakəndə çatır və burada üsyançıların güclü müqaviməti ilə qarşılır. Qayakənd üsyançıların köməyinə qonşu kəndlərdə də çoxlu üsyançı gəlib çatmışdı. Beləliklə Qayakənd, Cemikənd və Berike kəndlərin kəndliləri hərbi dəstələri kəndə getməyə qoymurdular. Üsyançıların köməyinə həmçinin Cəfər xanın başçılığı ilə üsyançı dəstələri gəlmişdi. Lakin Qayakənd yaxınlığında üsyançılarla çar qoşun hissələri arasında baş vermiş iki günlük qanlı döyüşlərdə üsyançılar böyük şücaət göstərməsinə baxmayaraq məğlub edildilər və onlar top atəşləri qarşısında davam gətirməyərək, Cemikəndə geri çəkilməyə məcbur edildilər [1, 155]. Bu döyüşdə hər iki tərəf xeyli itgi vermişdi. Rus hərbcisinin yazdığına görə, ruslardan dörd nəfər xəsarət almış, üsyançılardan isə 90 nəfər öldürülmüş, 160 nəfər isə yaralanmışdı. Bu döyüşdən sonra ruslar 300 nəfər əsir və kəndlilərə məxsus 3000-ə yaxın mal-qaranı özləri ilə aparmışdılar [5, 480].

Dərbənd şəhərinin üsyançılar tərəfindən mühasirəsi isə davam edirdi. Sentyabrın 21-də Ter-Asaturovun dəstəsi Cemikəndə yaxınlaşan zaman meşənin hər iki tərəfində dörd minə qədər üsyançıların güclü atəşləri və təpəliklərdən isə onlara atılan iri daşlarla qarşılanmış oldular. Ter-Asaturov üsyançıların diqqətini yayındırmaq üçün hərbi hissələri Başlı istiqamətinə yönəltdi. Lakin onun niyyəti baş tutmamış qaldı. Belə ki, meşəyə daxil olan hərbi hissələr yenidən Dərbənd yoluna qayıtmışdılar. Bu zaman artilleriya üsyançıları atəşə tutduğundan ön dəstə istiqaməti dəyişə bilmişdi. Hərbi dəstə bu döyüşdə itgisiz keçinmədi. Bu döyüşdə ruslardan bir zabit və üç əsgər öldürülmüş on əsgər isə ağır yaralanmışdı [5, 480].

Sentyabrın 21-i gecə Dərbənd şəhərinin mühasirəsinin kəskin xarakter alması, şəhərin üzərinə əlavə olaraq üsyançıların yaxınlaşması və üsyançılar tərəfindən bir sıra kəndlərə ziyələnməsi haqqında məlumat alan Asaturov səhəri ertədən hərbi dəstəni Dərbəndə irəli-

ləməsinə tələsdirdi. Bu zaman polkovnik Asaturov rus hərbi dəstəsinin Başlıya və yaxud Dərbəndə getməsinə bilməyərək bütün əhalini qazavata dəvət etmiş usmi Mehdi'nin rus qoşunun Dərbəndə buraxmamaq üçün bir sıra tədbirlər gördüyü haqqında məlumat almışdı. Həmin məlumata görə üsyançılar rus qoşunun keçəcəyi ərazilərdə rusların hərəkətinə əngəl törətmək məqsədilə əlindən gələni etməyə çalışırdılar. Eyni zamanda din uğrunda mübarizə aparmağa and içmiş üsyançılar başda Ağa-bəy, Umalat-bəy və İsmayıl əfəndi olmaqla çoxlu sayda üsyançı dəstələrin və habelə yerli kəndlilər tərəfindən başçı seçilmiş poruçik Məhəmməd bəyin üsyançı dəstələrinin Dərbəndə yeriməsi haqqında şayələr yayılmaqda davam edirdi [5, 481].

Səhər hərbi dəstə beş verst yolu keçməmişdi ki, dəstənin avangardına cavabdeh olan Lovenetski üsyançıların Cemikəndə geri çəkilməsi haqqında məlumat gətirdi. Üsyançıların Cemikənd manevri rusları döyüşə dəvət etməyi niyyətindən irəli gəlirdi. Çünki üsyançı dəstələr burada ruslara qarşı pusqu qurmuşdular. Bu pusquya düşən Asaturov üsyançıların güclü atəşlərinə məruz qaldılar. Lakin rusların artilleriya qurğularının işə düşməsi döyüşün uğurunu ruslara tərəf çevirmiş oldu. Döyüş zamanı ruslar üsyançılardan 57 nəfəri əsir götürə bilmişdi. Üsyançılar məğlub edildikdək sonra Asaturov ertəsi gün Vəlikəndə doğru yolunu davam etdirir [5, 482-483].

Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Cemikənd və Berikey kəndlərini keçən hərbi dəstə usmi Mehdi bəyin başçılığı ilə digər bir üsyançı dəstəsi ilə üz-üzə gəlmişdi. Burada baş vermiş döyüşdə qələbə əldə edən hərbi hissələr çətinliklə də olsa üsyançıların müqaviməti dəf edə bilmişdilər [4, 5]. Rəsmi məlumata görə sentyabrın 18-də Qayakənd və sentyabrın 21-də Cemikənd yaxınlığında hökumət qoşun hissələri ilə üsyançılar arasında baş vermiş döyüşlərdə üsyançılardan 550 nəfərə qədər öldürülmüş və 300 nəfər isə əsir götürülmüşdü [8, 153].

Ter-Asaturovun Dərbənd yürüşünün növbəti çətinliyi Xanməhəmmədqala kəndi yaxınlığında oldu. Belə ki, hərbi dəstə kəndə yaxınlaşmışdı ki, üsyançılar qışqıraraq onların üzərinə hücum etdilər və tezliklə də geri meşəyə çəkildilər. Meşədə rusları növbəti pusqu gözləyirdi. Bunu anlayan Asaturov meşəyə girməyi risk etməyərək, kəndə daxil olmasına üstünlük vermiş oldu. Üsyançılar kənddə Mehdi bəyin evinin qarşısında canlı sədd qurmaqla rusların hücumunu dəf etməyə çalışırdı. Lakin artilleriya atəşləri üsyançıların bu niyyətlərini heçə endirmiş oldu. Hərbi hissə kəndi tərk edib, yola düşmüşdü ki, onlar yenə də üsyançıların hücumlarına məruz qalırlar. Bu dəfə də hərbi dəstə üstünlüyü ələ alırlar. Ruslar Dərbəndin 15 verstliyinə çatanda general Komarovdan şəhərdə vəziyyətin hələ də gərgin olaraq qalması və hərbi dəstənin sentyabrın 23-də gözlədiyi haqqında məktub alan Asaturov Dərbəndə tezliklə çatmaq üçün sürətini bir qədər də artırmalı olmuşdu. Nəhayət hərbi dəstə Dərbəndə yaxınlaşdı. Dəstəni şəhərin yaxınlığında şəhər rəisi general Komarov tərəfindən qarşılanmışdı [5, 485-486].

Artıq şəhərdə həmin gün xeyli hərbi qüvvələr toplanmış oldu. Hərbi qüvvələr üç dörd-də-bir batalyonu, bir komanda, dörd artilleriya qurğusu və yeddi yüz atlıdan ibarət idi [1, 158]. Rus hərbi tarixçisinin verdiyi məlumata görə "bəhs olunan ərəfədə Dərbənd şəhəri ağır günlərini yaşamışdı. Üsyanların mərkəzində yerləşən Dərbənd şəhəri hər zaman üsyançılar tərəfindən ələ keçirilmək təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışdı. Macalis komandası gələndə qədər şəhərdə yalnız 400 nəfərlik garnizon var idi. Hələ sentyabrın 14-də Daşlakar, Temurxan-şura və Quba ilə teleqraf əlaqəsi kəsilmiş, post stansiyalarının çoxu yandırılmışdı. Yalnız dəniz vasitəsilə əlaqə yaratmaq mümkün olurdu. Lakin dənizdəki güclü külək gəmilərin üzməsinə imkan vermədiyindən, bundan istifadəsinə də imkansız etmişdi" [5, 487].

Sentyabrın 23-də Dərbəndə dənizdən Bakı quberniya batalyonu, ertəsi gün isə Krasnovodksidən Abşeron alayının ikinci batalyonunun 2 rotası gətirildi. Sentyabrın 25-də Dərbəndə Abşeron alayının digər iki rotası gəlib çıxmışdı. Sentyabrın 26-dan başlayaraq, hərbi qüvvələrə baxış keçirilmiş və hərbi hazırlıqları yolanılmışdı. Sonra bu qüvvələrə geri çağırılmış Dağıstan qeyri-nizami atlı alayı birləşdirilmişdi. Dərbənddə toplanmış hərbi dəstə Qaytaq dəstəsi adlandırılmış, ümumi komandanlıq general-mayor Komarova tapşırılmışdı [5, 488].

Qafqaz qoşunlarının baş komandanı knyaz Loris-Melikovun əmrinə əsasən general-mayor Komarov çoxsaylı yaxşı silahlanmış hərbi qüvvələrlə sentyabrın 27-də Dərbənddən Xanməhəmmədqala kəndi istiqamətində dağıdıcı hərbi yürüşünə başladı. Kənd əhalisi çoxlu sayda hərbi qoşununu görəndə əvvəlcə kəndi tərk edib meşəyə qaçmalı olmuşdu. Lakin sonra kənd ağsaqqalları rus qoşun başçısı ilə razılığa gəldikdən sonra kəndə qayıtmışdı [1, 158]. Komarov üsyanda iştirak edib-etməməsindən asılı olmayaraq qabağına çıxan bütün kəndləri talayır, əhalisini öldürür, kəndlərini isə yandırır. Ertəsi gün hərbi dəstə üç körpünü yenidən bərpa etdikdən sonra Cemikəndə doğru irəliləməyə başladı. Yaxşı silalanmış hərbi dəstə ilə döyüşə girməkdən çəkinən kəndlilər rusların tələblərini yerinə yetirməyi boynuna götürməli olmuşdular. Tərəkmə kəndləri olan Vəlikənd, Bilər, Padar, Tətagər, Ulu-tərəkmə, Korodalı, Dəli-soban, Berikəy və Cemikənd əhalisi ilk əvvəllər üsyanlarda fəal iştirak etsələr də, qırğına getməyərək silahı yerə qoymalı olmuşdular [5, 488].

Sentyabrın 29-da Qaytaq dəstəsi üsyançıların ələ keçirmiş olduğu Başlı kəndinə gəlib çatırlar. Üsyançılarla hərbi hissələr arasında qısa müddətli atışmalardan sonra kənd ruslar tərəfindən işğal edilmişdi. Kəndin əli silah tutan əhalisi meşəyə çəkilərək, hərbi dəstəyə müqavimətini davam etdirirdi. Üç gün kənddə qalan general Komarov Mehdi bəyə məxsus olan taxıl anbarından Türkiyəyə göndərilmək üçün toplanmış 500 arabadan çox taxılını müsadirə etməklə özləri ilə aparmışdı. Qarət olunmuş kənd oktyabrın 3-də gecə rus hərbiçiləri tərəfindən dağıdılmış və od vurulmuşdu [4, 6].

Başlı kəndində olan zaman başda Cəfər-bəy olmaqla üsyançıların Çumlu və Yangikənd kəndlərində toplanması, həmçinin oraya Mehdi-bəy və Umalat-bəyin üsyançı dəstələrinin gəlməsi haqqında məlumat alan general Komarov oktyabrın 3-də həmin kəndlərə döğrə qoşun çəkməyə başladı. Rus kəşfiyyatçılarının əldə etdiyi məlumata görə üsyançıların sayı dörd min nəfərə çatırdı. Hərbi qüvvələrin ilk addımı həmin kəndlərə top atəşlərinin yağdırması oldu. Kəndin fasiləsiz top atəşlərinə tutulması üsyançıların geri çəkilməsinə və əlverişli mövqelərə yiyələnməsinə gətirib çıxarmışdı. Lakin qaranlığın düşməsi döyüşü səhərə saxladı. Ertəsi gün səhər 7-də Komarov yüngül silahlanmış əsgərlərlə Yangikənd üzərinə hücumla keçdi. Kənd oktyabrın 5-də ruslar tərəfindən işğal edildi. Burada başda Umalat-bəyin başçılığı ilə çoxsaylı üsyançı dəstəsinin Dərbəndə irəliləməsini eşidən Komarov tezliklə qoşununu geri qartarmaq məcburiyyətində qalmışdı [5, 490-493].

Dağıstanın cənubunda üsyançılar bir sıra döyüşlərdə ağır məğlubiyyətlərə düşər edilməsinə və xeyli itgilər verməsinə baxmayaraq üsyanlar sakitləşmək bilmirdi. Yangikənd ruslar tərəfindən ələ keçirilən günün ertəsi Cəfər xan və Mehdi bəy üsyançı dəstələri ilə Macalisə yola düşmüş, Umalat bəy isə Tabasaranda üsyançıları ətrafında toplanmış dəstələri ilə qonşu kəndlərin köməyinə getmişdi. Bu kəndlərdən yol açaraq geriyə, Dərbənddə azuqə və silah ehtiyatı ilə təmin olunmaq üçün qayıdan Komarov kolonnasını oktyabrın 6-da Yangikənddən Vəlikəndə yeridir. Lakin Umalat bəyin üsyançı dəstələri Xanməhəmmədqala kəndi yaxınlığında yerləşməklə, kolonnanın yolunu kəsmişdi. General-mayor Komarov Dərbənddən göndərilən əlavə qüvvələrin gəlməsi üçün vaxt əldə etmək məqsədilə ertəsi gün üsyançıların üzərinə hücumla keçir. Dərbənddən göndərilən əlavə qüvvələr İran-Xarab tərəfdən üsyançılar

tərəfindən güclü həmləsinə məruz qalır. Uzunsürən atışmalardan sonra Dərbənddən göndərilən polkovnik Mombelinin kolonnası xeyli itgi verməklə geriye şəhərə qayıtmalı olmuşdu. Bu kolonnadan yaralananlar da az deyildi [4, 7].

Oktyabrın 11-də Qara-Qaytaqda sakitlik bərpa olunsa da, dağlıq ərazilərdə üsyanlar davam edirdi. Mehdi bəyin üsyançı dəstəsi ilə birləşməyə çalışan Umalat bəy Dövək kəndinə gəlib çıxmışdı. Bunu eşidən general Komarov Dərbəndə qayıdıb, Dövək kəndinə hərbi qüvvə yeridir. Böyük hərbi qüvvələrlə üz-üzə qalan üsyançılar dağıdılaraq, ərazidən qovulurlar. Oktyabrın 25-də kənd ruslar tərəfindən tutularaq dağıdılır və yandırılır. Bir az sonra Mehdi bəyin başçılığı ilə iki minlik üsyançı dəstəsinin Başlı kəndini ələ keçirərək, tərəfdarlar toplamağa başlaması haqqında məlumat alan Komarov oktyabrın 27-də ikinci dəfə Başlı üzərinə hücumə keçir. Lakin üsyançılar kənddə qalmaqaraq, dağlara çəkilməşdilər [1, 158]. Dağıstanda olmuş bu böyük üsyan amansızcasına yatırıldı. Cəza dəstələri işə başlamışdı. Minlərlə üsyançının evləri viran qoyulmuş, özlərini isə sürgünə göndərmişdilər. Üsyan fəalları dar ağacından asılmışdı. Qazıqumuqda 5, Solanubda 15, Cənubi Dağıstanda 3 nəfər yerli əhali qarşısında dar ağacından asılmışdı. Cəza tədbirləri 1878-ci ildə də davam etdirilmişdi [9, 21-23]. Üsyanda iştirak etdiyinə görə Samur dairəsindən 251, Kürə dairəsindən isə 288 nəfər Rusiyanın dixili quberniyalarına sürgün olunmuşdular [7, 92].

Dağıstanda baş vermiş 1877-ci il üsyanı ərazinin genişliyinə və iştirakçılarının sayına görə Rusiya imperiyasına qarşı xalqın ən böyük üsyanı hesab olunur. Hətta 25 illik xalq-azadlıq hərəkatında Şamilə bu qədər ərazini və əhalini hərəkata cəlb etmək nəisib olmamışdı. Dağıstanda yeddi ay davam edən bu üsyana 394 kəndin əhalisi qoşulmuşdu [10, 147]. Dərbənd şəhəri ətrafında gedən döyüşlər üsyançıların çarizmin müstəmləkə siyasətinə qarşı olan kəskin nifrətin nəticəsi və azadlıq uğrunda mübarizənin tərkib hissəsi olub, müsəlman əhalisinin birliyini nümayiş etdirirdi.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. История Дагестана. т. II, Москва; Главная редакция восточной литературы, 1968, 368 с.
2. Магомедов П.М. Восстание горцев Дагестана в 1877г. Махачкала, 1940.
3. Магомедов Р.М. История Дагестана (С древнейших времен до конца XIX века). Махачкала, Дагестанское учебно-педагогическое издательство, 1968, 340 с.
4. Фон-Климен. Действия в Дагестане, на Алазанской долине, в Кубинском и Нухинском уездах в 1877 году // Кавказский юбилейный сборник. Военно-исторический отдел.
5. История Апшеронского полка 1700-1892 гг. Составлено Л.Богуславским. Т.2. С.Петербург, Типография министерства сообщения, 1892, 552 с.
6. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun Elmi Arxivi, iş 1664(1).
7. Абдулгамидов Н.А. Восстание в южном Дагестане в 1877 году. Москва; Азбука, 2001, 93 с.
8. Azərbaycan Respublikası Tarix Arxivi, f.45, siy.2, iş 132.
9. Айтберов Т.М., Дадаев Ю.У., Омаров Х.А. Восстания дагестанцев и чеченцев в послешамилевскую эпоху и имамат 1877 года. Книга I. Махачкала, 2001.
10. Гасанов М.М. Дагестан в составе России (вторая половина XIX века). Махачкала, Юпитер, 1999, 219 с.

TARANA BEXBUDOVA

ВЫСТУПЛЕНИЕ И ВОССТАНИЕ В ДЕРБЕНТСКОМ РЕГИОНЕ В 1877 ГОДА.

Данная статья посвящена истории освободительной борьбе азербайджанского народа против колонизаторов в самом северо-восточном регионе Азербайджана – в Дербентском регионе в 1877 году. Автор на основе достоверных источников рассматривает особенностей освободительной борьбы в Дербентском регионе в XIX в.

TARANA BEHBUDOVA

THE WAVE OF REVOLT IN 1877 IN DERBENT

In this article highlights the study of the history of the liberation struggle of the people of Notheren Azerbaijan. Also the article examines the ancient Azerbaijani city of Derbent and development location dedicated to the struggle of the populaion. Proof of this, the revolt of Derbent in 1877.

Rəyçilər: t.ü.f.d.Z.Qafarova, t.e.d.Q.Ə.Əliyev

AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu "Azərbaycanın yeni tarixi" şöbəsinin 15.07.2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (pr. №17).